

INHOUD

Vertrek

- I Over verwachtingen 11
- II Over doorgangplaatsen 35

Motieven

- III Over exotiek 71
- IV Over nieuwsgierigheid 105

Landschap

- v Over het platteland en de stad 133
- VI Over het sublieme 159

Kunst

- VII Over openbare kunst 183
- VIII Over het bezitten van schoonheid 215

Terugkeer

- IX Over gewoonte 241

Dankbetuiging 254

Fotoverantwoording 254

VERTREK

I *Over verwachtingen*

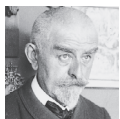
Plaatsen

*Hammersmith
(Londen)*

Barbados

Gids

J.K. Huysmans

Het was moeilijk te zeggen wanneer de winter precies intrad. Het was een geleidelijk verval, als het afglijden in ouderdom, van dag tot dag onwaarneembaar totdat het seizoen een meedogenloos, vol-dongen feit werd. Eerst ging 's avonds de temperatuur omlaag, vervolgens begon het dagenlang aan één stuk door te regenen, daarna kregen we vlagerige wind vanaf de oceaan, nattigheid, vallende bladeren en het verzetten van de klok – al waren er af en toe momenten van respijt, ochtenden dat je zonder jas van huis kon gaan en de hemel helder en wolkeloos was. Maar dat waren valse tekenen van herstel bij een zieke over wie de dood zijn vonnis heeft gevelde. Tegen december had het nieuwe seizoen zich verankerd en was de stad bijna elke dag overdekt door een onheilspellende staalgrijze hemel, zoals op schilderijen van Mantegna of Veronese, de perfecte achtergrond voor de kruisiging van Christus of een dag onder de wol. Het buurtpark veranderde in een troosteloze vlakte van modder en water, die 's nachts werd verlicht door het oranje schijnsel van straatlantarens met streepatronen van de regen. Toen ik er op een avond tijdens een stortbui langsliep, herinnerde ik me hoe ik er in de intense hitte van de afgelopen zomer op de grond was gaan liggen en mijn blote voeten uit mijn schoenen had laten glijden om het gras te kunnen strelen en hoe dit directe contact met de aarde een gevoel van vrijheid en uitbundigheid teweeg had gebracht: de zomer had de gebruikelijke grenzen tussen binnens- en buitenshuis weggenomen, zodat ik me in de buitenwereld net zozeer thuis kon voelen als in mijn eigen slaapkamer.

Maar nu was het park me weer vreemd en het gras een afstotelijk strijdperk in de onophoudelijke regen. Al mijn eventuele droefheid, elk mogelijk vermoeden dat geluk of begrip onbereikbaar was, leek van harte aangemoedigd door de doorweekte donkerrode bakstenen gebouwen en de lage luchten, waaraan de lantarens van de stad een oranje gloed verleenden.

William Hodges, *Tahiti Revisited*, 1776

Door een combinatie van deze weersomstandigheden en een reeks gebeurtenissen die rond dezelfde tijd plaatsvonden (en Chamforts uitspraak leken te bevestigen dat je elke morgen een pad moet inslikken om er zeker van te zijn dat je de rest van de dag niets weerzinwekkenders zal overkomen) was ik uiterst ontvankelijk voor de grote, vrolijk geïllustreerde brochure met de titel ‘Winterzon’ die op een late namiddag ongevraagd in de bus viel. Het omslag toonde een rij merendeels scheefgegroeide palmbomen op een zandstrand langs een turquoise zee, tegen een achtergrond van heuvels waar ik me watervallen voorstelde en beschutting tegen de hitte in de schaduw van zoetgeurige fruitbomen. De foto’s deden me denken aan de schilderijen van Tahiti die William Hodges had meegebracht van zijn reis met kapitein Cook, met afbeeldingen van een tropische lagune in zacht avondlicht en lachende inheemse meisjes die zorgeloos (en blootsvoets) door weelderig gebladerte dartelden – afbeeldingen die verwondering en verlangens hadden gewekt toen Hodges ze in de strenge winter van 1776 voor het eerst exposeerde in de Royal Academy en die daarna altijd model zijn blijven staan voor de weergave van tropische idyllen, waaronder die op de pagina’s van ‘Winterzon’.

De makers van de brochure hadden op duistere wijze voorvoeld hoe gemakkelijk hun lezers in prooi konden verkeren dankzij foto’s waarvan een kracht uitging die een belediging was voor het verstand en de hele idee van een vrije wil ondermijnde: overbelichte plaatjes van palmbomen, heldere lichten en witte stranden. Lezers die op andere gebieden van hun bestaan tot een sceptische, behoedzame houding geneigd zouden zijn, vervielen zodra ze met deze beelden in aanraking kwamen tot een primitief soort onschuld en optimisme. Het verlangen dat door de brochure werd gewekt was een zowel aandoenlijke als banale illustratie van het feit dat plannen (en zelfs hele levens) kunnen worden beïnvloed door de eenvoudigste en meest onoverdachte voorstellingen van geluk, en dat een lange, peperdure reis kan voortkomen uit niets anders dan de aanblik van een foto van een palmboom die licht vooroverhelpt in een tropisch briesje.

Ik besloot naar het eiland Barbados te reizen.

Als onze levens in het teken staan van het streven naar geluk, zijn er wellicht maar weinig activiteiten die zoveel onthullen over de drijfveren achter deze zoektocht – met al zijn passie en paradoxen – als onze reizen. Zij geven, hoe onsamenhangend ook, een idee van wat het leven zou kunnen behelzen wanneer we niet waren gebonden aan de plichten van ons werk en de strijd om het bestaan. Toch gaat men er zelden van uit dat ze ons voor filosofische vraagstukken plaatsen, dat wil zeggen, voor kwesties die meer dan praktisch inzicht vergen. We worden overstelpt met adviezen omtrent onze reisbestemming maar horen weinig over het *hoe* en *waarom* van zo'n onderneming – terwijl de kunst van het reizen toch als vanzelf een aantal vragen lijkt te rechtvaardigen die helemaal niet zo eenvoudig of triviaal zijn en waarvan de bestudering een bescheiden bijdrage zou kunnen leveren aan een zeker begrip van wat de Griekse filosofen zo mooi *eudaimonia* noemden: menselijk welzijn.

Een van die kwesties betreft de manier waarop hetgeen we van een reis verwachten zich verhoudt tot de werkelijkheid. Zo stuitte ik op J.K. Huysmans roman *À rebours* uit 1884, waarin de geblaseerde, misantropische held, de aristocratische duc des Esseintes, zich opmaakte voor een reis naar Londen en daarbij een buitensporig pessimistische analyse gaf van het verschil tussen onze voorstelling van een plek en wat er kan gebeuren wanneer we er aankomen.

Huysmans verhaalt hoe de duc des Esseintes in zijn eentje in een enorme villa even buiten Parijs woonde. Hij ging zelden ergens naartoe, om niet te worden geconfronteerd met wat hij beschouwde als de lelijkheid en achterlijkheid van anderen. In zijn jeugd had hij zich op een middag een paar uur in een naburig dorp gewaagd en gemerkt dat zijn mensenhaat extreme proporties aannam. Daarna had hij besloten zijn dagen alleen in bed in zijn studeerkamer door te brengen met het lezen van de klassieken en het formuleren van wrange gedachten over de mensheid. Op een morgen ontdekte de

duc echter tot zijn verbazing bij zichzelf de diepe wens naar Londen te reizen. Hij werd door dat verlangen overvallen toen hij bij de haard een werk van Dickens zat te lezen. Het boek riep beelden op van het Engelse leven waarover hij langdurig zijn gedachten liet gaan en die hij steeds liever met eigen ogen wilde aanschouwen. Zonder zijn opwinding nog langer te kunnen bedwingen, gaf hij zijn bedienden de opdracht zijn koffers te pakken, waarna hij een grijs tweed kostuum en een paar lage rijglaarzen aantrok, een bolhoedje opzette, en gehuld in een grijsblauwe overjas de eerstvolgende trein naar Parijs nam. Daar hij nog wat tijd over had voordat de trein naar Londen zou vertrekken, bezocht hij Galignani's English Bookshop aan de Rue de Rivoli, waar hij Baedekers *Gids van Londen* kocht. De beknopte beschrijving van Londens bezienswaardigheden deed hem in verrukkelijke mijmeringen verzinken. Vervolgens begaf hij zich naar een nabijgelegen wijnlokaal met een voorname-lijk Engelse clientèle. De sfeer was er net als bij Dickens: hij herinnerde zich scènes waarin de kleine Dorrit, Dora Copperfield en Tom Pinch' zuster Ruth in precies zulke knusse, lichte vertrekken zaten. Eén klant had het witte haar en de blozende gelaatskleur van Mr. Wickfield en de scherpe, uitdrukkingloze trekken en hardvochtige ogen van Mr. Tulkinghorn.

Omdat hij honger had gekregen, ging Des Esseintes daarna naar een Engelse taveerne in de Rue d'Amsterdam, bij het Gare Saint-Lazare. Het was er donker en rokerig en er stond een rij bierpompen op een bar, waarop verder hammen zo bruin als violen en meniekleurige kreeften lagen uitgestald. Aan kleine houten tafels zaten robuuste Engelse vrouwen met jongensachtige gezichten, tanden zo groot als spatels, wangen zo rood als appels en forse handen en voeten. Des Esseintes vond een tafel en bestelde ossenstaartsoep, gerookte schelvis, een portie rosbeef met aardappelen, een paar pinten ale en een homp stilton.

Toen het moment daar was om op de trein te stappen en de kans te benutten zijn Londense dromen te verwezenlijken, werd Des Esseintes echter plotseling door een gevoel van lusteloosheid over-

vallen. Hij bedacht hoe vermoeiend het zou zijn daadwerkelijk naar Londen te gaan, hoe hij naar het station zou moeten rennen, om een kruier zou moeten vechten en zou moeten instappen, hoe hij gedwongen zou zijn een vreemd bed te verdragen, in de rij te staan, de kou te verduren en zijn broze lijf langs de door Baedeker zo beknopt beschreven bezienswaardigheden te slepen – en aldus zijn dromen te bezoedelen: ‘Waarom zou je je verroeren als je zo voortreffelijk vanuit je stoel kunt reizen? Was hij niet reeds in Londen, waarvan de geuren, de sfeer, de inwoners, het voedsel en het eetgerei hem hier omringden? Wat kon hij nog meer verwachten, behalve nieuwe teleurstellingen?’ Nog altijd gezeten aan zijn tafeltje, peinsde hij: ‘Aan wat voor verstandsverbijstering ben ik ten prooi gevallen [...] dat ik mijn gewillige hersenspinsels heb afgewezen en als een onnozele hals heb gemeend dat het noodzakelijk, interessant en zinnig was een uitstapje te maken?’

En dus betaalde Des Esseintes de rekening, verliet de taveerne en nam al zijn koffers, pakketten, valiezen, kleden, paraplu’s en wandelstokken mee in de eerste trein terug naar zijn villa – om zijn huis nimmer meer te verlaten.

4

We zijn vertrouwd met de gedachte dat reizen in werkelijkheid nooit is wat we ervan verwachten. De pessimistische school, waarvan we Des Esseintes als een beschermheer kunnen beschouwen, stelt om die reden dat de werkelijkheid hoe dan ook teleurstellend is. Het is misschien reëler en plezieriger te suggereren dat ze vooral *anders* is.

Na er twee maanden naar te hebben uitgekeken, landde ik op een wolkeloze februarimiddag samen met mijn reisgenote M op Grantley Adams, het vliegveld van Barbados. Het was maar een klein stukje lopen van het toestel naar het lage luchthavengebouw, maar ver genoeg om een abrupte klimaatsverandering te constateren. Na luttele uren reizen werd ik een hitte en een vochtigheid binnengevoerd die bij ons pas vijf maanden later zouden heersen en zelfs dan niet zo’n intensiteit zouden bereiken.